

**Bir çizme eylemi olarak harita, harita-
cıya tarih boyunca bilgiyi hep yeniden
yorumlayabilmeyi zorunlu kılmış, bil-
ginin sınırlarını belirleme yöntemleri
geliştirmesine olanak sağlamıştır.**

nın gelişimi endişesi bir bakıma. Haritalandırılması yapılan mekânların ve uzamların birbirleriyle keşif ve kendilerine özgü yönleriyle anlamlandırılan yanlarının hep bir amaca hizmet ettiğini belirten Harvey, haritaların devlet örgüleri, askeri kuvvetler, uluslarüstü kurumlar, devlet-dışı kuruluşlar, kolektif ve ticari çıkarlar, medya, turizm, eğitim ve araştırma kurumları gibi alanlarda kullanılmasının birçok sebeplerinin olduğunu açıklıyor. Bu sebeplerin başında sermaye, bilgi ve kültürün küreselleşmesi, ekonomik ve politik düşüncelerin uluslar arası bir hâl alması ve sınırlar arası, uluslar arası ve diasporik göçlerin tümü sayılabileceği gibi, yeni analitik tanımlarla oluşturulan kavramların da uzamları haritalandırdığını belirtmekte fayda var.

Pickles'e göre parmak kelimesi, kelimenin tam anlamına göre işaret etmek, dikkatimizi o yöne çekmek için kullanılır. Bir şeyi tanımlayabilmek için parmak bizlere işaret eder, nokta oluşturur. Bir mekânın ya da bir nesnenin sınırlarını parmağın gösterdiği noktalardan oluşan çizgilerle ifade ediyoruz, bizleri gerçeğin ne olduğu sorusuna götürür. Gerçeğin kâğıda aktarımı olarak düşünüldüğünde postmodernizmin objektif olamayacağını iddia ettiği bir temsil şeklidir haritalar. Bu da demek oluyor ki, her haritanın bir ideolojisi, bir mesajı ve güç ilişkilerinde bir rolü vardır. Çizgiyi ve çizgilerin oluşturduğu bütünlük, anlamın yeniden üretilme arzusunun kaynaklandığından, haritacılık bir bakıma arayıştır da diyebiliriz. Haritaların politik işlevleri, haritacıları tarih boyunca etkilemiştir. Coğrafi hayalgücü, tarih boyunca haritacıları soyutluğun maddesel olmayan noktadan çıkararak, kendi çizdiği çizgilerin arasında kendi yarattığı özneler haline dönüşerek hayatı algılamaya yöneltmiştir. Haritalandırma ve haritacılık, çizgiler ve nesnelerin sınırlarının belirlenmesinde, düşünsel

ve toplumsal öğelerin izah edilmesinde bilincin soykütüğünü ele almaları açısından önemlidir.

John Pickles, modern, toplumsal ve coğrafi öğelerden beslenerek ve bilim, teknoloji ve toplumun, eleştirel çözümlemesini kullanarak haritacılığı ve haritayı bir bağlama oturtmakta. Pickles, kitabını haritalandırırken *rüya*, *sihir* ve *işleyiş* gibi üç temel kritik kavramda topluyor görüşlerini. Pickles'in haritacılığı oturttuğu bu üç açı, tarih boyunca haritacıların da ürettikleri haritaların ne anlama geldiklerini, nerelerde kullanıldıklarını, kimlere ne şekillerde faydalar verdiklerini de açığa çıkarıyor. Burada, haritacılığın ve Derek Gregory'nin deyişiyle "coğrafi imgelemin" arzulanan imgeleri *rüyayı*, bilimin kesin değerlerle dünyayı değiş tokuş edilecek değerler haline dönüştürmek için kullandığı metotlar *sihri* temsil ediyor. Rüya da sihir de ister bilgi olsun ister ütopya bir şekilde haritada keşif ve insanı anlam arayışına yönelir. Üçüncü olarak haritacılığın modern toplumdaki işleyiş yöntemleri ve nasıl özne oluşturdukları ise haritacılığın *işleyiş* boyutunu ifade ediyor. Bir çizme eylemi olarak harita, haritacıya tarih boyunca bilgiyi hep yeniden yorumlayabilmeyi zorunlu kılmış, bilginin sınırlarını belirleme yöntemleri geliştirmesine olanak sağlamıştır. Pickles haritacılığın *rüya*, *sihir* ve *işleyiş* boyutunu ifade ederek, harita çizmeyi şöyle ifade eder: "Harita çizmek bilgiyi, bir sunum şeklinden farklı bir sunum şekliyle yeniden aktarmaktır, bu bilgi ister dünya, bir toplumdaki inanç sistemleri, yeniden temsil edilmeleri için derin şekilde yorumlanmaları gereken simgesel, efsanevi ya da rüya biçimleriyle, isterse dönüştürme ya da yer değiştirmeyle ilgili olsun."

Bir çizgi çizmek ne anlama gelir? Haritalar neyi temsil eder? Dünyayı algılayış biçimimiz ve gündelik hayatımızda haritaların rolü nelerdir? Aslen coğrafyacı olan John Pickles, Marshal adalarındaki yerlilerin Hindistan cevizi liflerine attıkları düğümlerden oluşan ilkel yer bulma tekniklerinden, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak Savaşı'nda kullandığı siber-uzay teknolojilerine varıncaya dek, insanoğlunun haritacılık itkisinin izini sürüyor. Bu iz sürmede Pickles'e eşlik eden pek çok isim var: Foucault, Derrida, Baudrillard, Benjamin, Adorno, Lefebvre, Barthes, Deleuze vb. Hayatı, tarihi, felsefeyi, edebiyatı ve bunların bağlamında insanın anlam arayışını, hakikat arayışını harita üzerinden başka bir gözle okuyup yorumlamak için oldukça önemli bir kitap 'Uzamların Tarihi'. ■

İntihar, Basın ve İktidar

Başlıkta geçen üç kelimeyi bir arada okumak başlangıçta garip gelse de, 1930'lar Türkiye'sinin matbuat kanununu okuyan hemen herkes kendisini bu üç mefhum üzerinde düşünmek zorunda hissediyor. 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun 38. Maddesi "intihar vakalarını mahallinin en büyük zabıta memurundan mezuniyet almaksızın neşretmeyi" yasaklamıştı. Haberin yapılması konusunda izin alınsa dahi, haberin "neşri halinde intihar edenlerin ve intihara teşebbüs eyleyenlerin resimlerinin" basılması kesin bir şekilde sınırlanmıştı. Bu kanuna aykırı davranışlar ise aynı maddeye göre, "bir haftadan bir seneye kadar hapis ve yirmi beş liradan iki yüz liraya kadar para cezasına mahkûm" edildikleri gibi, hükümet tarafından teklif edilen ve 23. Madde olarak geçen maddenin önceki halinde "intihara teşebbüs edenlerin isimlerinin" dahi basılması yasaklanmıştı.

Matbuat Kanunu'nda 1938 yılında yapılan kapsamlı düzenlemeden intihar haberlerinin neşrine ilişkin madde de nasibini almış, ilk önemli değişiklik izin alınması gereken kurum noktasında olmuştur. Bu tür haberler için "mahallin en büyük mülkiye âmirinden mezuniyet" alma şartı getirilirken, yasağın kapsamının genişletil-

mesi noktasında "memleket dâhil ve haricindeki intihar vakalarının" neşredilmesi de memnu kılınmıştır. Yasağın kapsamı noktasında bir diğer değişiklik de bu haberlerin basılmasına yönelik izin alınması durumunda ilgili kuruma intihar edenlerin "diğer resimlerinin basılmasını da menedebile" yetkisi verilmiş ve yine, "yabancı bir memlekette çıkan gazetelerden iktibas suretiyle intihar vakalarının neşri için de" izin alma şartı getirilmiştir.

İlk bakışta intihar haberlerine yönelik böylesine kapsamlı bir yasal düzenleme şaşırtıcı duruyor. Fakat basın kanunlarının temelinde siyasetin haberdar olma aygıtları üzerindeki kontrol mekanizmaları olduğu bilirse, bu şaşırtıcılık yerini iktidarın işleyiş biçimleri üzerine düşünmeye bırakabilir. Bu noktada iki soru sormak gerekiyor. Birincisi, iktidar ile intihar haberleri arasında nasıl bir ilişki vardır? İkincisi ise intihar vakalarına ilişkin böylesine bir yasağın başka örneklerine rastlamak mümkün müdür? Hemen belirtmeliyim ki, bu sorulardan ikincisine belli bir cevap aramak nasıl bir iktidar biçimi ile karşı karşıya olduğumuz noktasında bize önemli bir çıkış noktası sağlayacağından ilk soruya verile-

3. David Harvey, 'Cartographic identities: Geographical knowledges under globalization, Routledge: 208-33

cek cevapları da kolaylaştırır. Bu nedenle ikinci sorudan başlayalım.

İlk göze çarpan örnek Mussolini dönemi İtalya'sında yaşanan benzer sansür vakalarıdır. Bu dönemde gerçek intihar vakaları bir tarafa (ki bunların medyada yayımlanması Eylül 1932 itibarıyla yasaktı), sinema ve roman gibi kurgusal örneklerde de intihar yasaklanan bir eylem biçimi olmuştur. Örneğin Avusturyalı yazar Joe Lederer'in *Musik der Nacht* (Gecenin Müziği) isimli kısa romanı intihar ile sona erdiğinden basılmasına izin verilmez. Bu yasak yazarın romanın sonunu yeniden yazmasının ve intihar vakasını çıkarmasının ardından kaldırılır. Elbette problemlili olan sadece sonun intiharla bitmesi değildir. Agatha Christie'nin *The Ten Little Niggers* (On Küçük Zenci) adlı romanı da içinde geçen iki intihar vakası nedeniyle yasaklanır. İtalya bu konuda yalnız değildir ve 1930'lar Rusya'sı da benzer bir görüntü sunar. Bu dönemde intihar haberlere ve kamusal tartışmalara konu olmaksızın tuhaf bir şekilde uzaklaşır.

Farklı bir biçimde de olsa Nazi Almanyası ilginç bir örnekle karşımıza çıkar. Üçüncü Reich Yahudi kamplarındaki intiharlar konusunda çok katıdır ve başarısız suikast girişimleri en katı cezalarla cezalandırmıştır. Yine toplama kamplarında elektrikli tellere ulaşarak intihar etmeye çalışanlar da bu eylemlerini gerçekleştiremeden Nazi subayları tarafından vurularak öldürülmüştür. Elbette Nazi subaylarının derdi intihar eden değildi ve bu cezalandırma işlemi intihar eden kişiden çok geride kalanlara böyle bir girişimde bulunmama mesajını iletme üzere devreye sokulan bir stratejiydi. Bu yönüyle söz konusu yasak basında ve kurgusal metinlerde intihar vakasının neşredilmesine ilişkin yasağa önemli ölçüde benzemektedir. Amaç intiharın bir eylem biçimi olarak örnek alınmasının ve tekrar edilmesinin önüne geçmektir.

Peki, intiharın tekrar edilebilir olması ne anlama geliyor? Özellikle intihara ilişkin haberleri yasaklayan devleti/rejimi intiharın tekrar edilebilir bir pratik olması neden bu kadar ilgilendiriyor. Yukarıdaki üç örnek farklı alanlardan olsa da, aslında üçü de iktidar için aynı anlama geliyor. Bu bağlamda birinci ve en kestirme cevap, intihar haberlerinin rejimin imajına zarar veriyor olmasıdır. Bu durumda ya haberler verilmez (İtalya

ve Rusya'da olduğu gibi), ya da ilgili haberlerde intihar kıskançlık ve aşk gibi duygular üzerine temellendirilir (1930'ların Nazi Almanyası'nda olduğu gibi). Fakat özellikle son örnek dikkate alındığında (yani rejimden rahatsız olmaları hiçbir anlam ifade etmeyen kitlenin intihar etmesinin yasaklanması) bu cevap tek başına yeterli gözüküyor. Bu nedenle intihar eyleminin bilinebilirliğine dair kapsamlı yasaklamaya ikinci bir cevap gerekiyor.

Mutlak, totaliter iktidarın bireyin üzerindeki sorgulanmaz tahakkümünü yaşam ve ölüm üzerindeki "mutlak" kontrolüne borçlu olduğunu biliyoruz. Fakat bu iktidarın beden üzerindeki mutlak tahakkümünden bir kaçış vardır ve intihar da bu kaçışlardan biridir. Üstelik bu hiçbir şekilde geri döndürülemez olan mutlak bir kaçıştır. Dolayısıyla, intihar fikrinin dolaşımından çıkarılmasıyla sistemin birey üzerindeki mutlak kontrolü altından nihai ve mutlak çıkış yolu da kapatılmış olur. Hannah Arendt'in tabiriyle intiharın kamusal alanın dışına (yani bilindik olmaktan) çıkarılması mutlak iktidar biçimlerinin özgürlüğün son kalan ve kontrol edemeyeceği alanına ne şekilde müdahil olduklarını gösterir. Rejimden çıkışın imkânsızlığı bu nihai seçeneğin kapatılmasıyla düğümlenir. Bu da yukarıda bahsedilen yasaklamaların neden böylesine ayrıntılı ve ince düşünülmüş olduklarını açıklıyor.

Son bir örnek daha vermek gerekirse, *Das Leben der Anderen* filminde karakterlerden biri ülkede açıklanmayan tek istatistiğin "intihar" rakamları olduğunu söylüyordu. Tüm rakamları bilen devletin tam da bu noktada sessizliğe gömülmüş olması ona şaşırtıcı gelmişti. Fakat bu şaşkınlığın satır aralarında söylediği şey, devletin intihar rakamlarından bihaber olduğu değil, aksine ısrarlı bir şekilde intihar rakamlarını saklamasıydı. Elbette iktidar bu hasıraltı etmenin, görünür alanın dışına çıkarmanın intiharları önlemeyeceğinin farkındaydı ve aslında yaptığı şey intihar karşısındaki acizini saklamaktan başka bir şey değildi. Ve sanırım intihar, aslında beden için etrafındaki kuşatmadan kestirme bir çıkış kapısı değil, daha da önemlisi beden üzerinde mutlak bir tahakküm isteyen totaliter iktidarın iflah olmaz çaresizliğiydi. ■

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında İntihar ve İntihar Mütahhasısı Doktor Nusret Hulki

'Meyus insan, kalbinin darabanlarını dindirmek için gel beni dinle. Ve derdini söyle. Birbirimizi iknaya uğraşalım. Hak kimde ise onu katıyetle teslim edelim. Sözlerinde isabet görürsem inan ben de seninle beraber öleceğim. Mınakaşa galebesi bende kalırsa sen de meşum fikri dimağından sökerek yaşayacaksın.'

Bu cümlelerle başlıyor, intihar mütahhasısı Doktor Nusret Hulki'nin gazetede açık mektubu. Nusret Hulki dilinden yazılan bu açık mektup Hüseyin Rahmi'nin sanatçı yanını ve zaafını bütün olarak görmek için iyi de bir örnek aynı zamanda. Bir intihar doktorunu kurgulayan sanatçı derinliği, kahramanlarını ikna etmeye çalışırken, onlar adına doğruları yanlışları konuşurken hakiki romanın yollarını da yine kendi elleriyle örtüyor. Kahramanlarını dinlerken aklındakilerden bir nebze şüphe etmeyen, karşı tarafa açık kapı bırakmayan bir anlaşmaya davet bu.

Hüseyin Rahmi'nin büyük zaafı, aklındakilerden hiç endişesi olmaması. Romanlarında kendini, kahramanlarından yukarıda tutması.

İçimden geçen soru hep şudur: Biraz daha kalbini dinleseydi, aklını o keskin gözlerinin emrine biraz daha verseydi?

Meyus insan, diyor Nusret Hulki, kalbinin darabanlarını dindirmek için gel beni dinle. İstanbul'un artan intihar vakalarına çare olmak muradında bir doktor o. Bir yılda dört yüze yakın intiharın yaşandığı bir şehirde, 'Ölüm bir kurtuluş mudur' diye soruyor ilkin. Romanın adı da

böylece doğuyor: Ölüm Bir Kurtuluş mudur?

Bir muayenehane açıyor Nusret Hulki Bey, Divanyolu'da. Bir çingırağı var, lokanta tarifesi gibi tarifnamesi. Gazetelere 'meyus insan' diye mektuplar yazıyor, kendini tanıtıyor aynı zamanda. Gelin konuşalım, diyor; ama buradan ötesine müsaade etmiyor yazar; söyledim bunu. İnsanlığın büyük açmazını bulmuş gibi davranıyor. Hükümleri kat'i, değişmez. Oysa Nusret Hulki direniyor, ne olur dinlememe izin ver, diye. Kabul etmiyor. İnsan tabiatı, diyor, her şeye üstün gelir. Hiçbir şey dizginleyemez bunu.

Bir tabiatır gidiyor Hüseyin Rahmi Beyin romanlarında. İnsanlar sürekli aldatıyor. Ne idüğü belirsiz çocuklar doğuyor, daha gözlerini açmadan dünyaya ne idüğü belirsiz insanlarca öldürülüyor. Tabiat, diyor romancı, aynı ilacı sunuyor; yahut çaresizliği. Yaşlısı, genci cinsî bir isterinin içinde daim tüketiyor. Tabiat, diyor yine romancı ve bu yıkımın önünde hiçbir değer ayakta duramıyor.

Ve artıyor intiharlar. Hüseyin Rahmi'nin romanları kendini kuyulara atan, akıntılara bırakan, revolveri göğsüne boşaltan genç kızlar ve delikanlılarla dolu. Bir tek açıklaması var: Tabiat. Kesin, keskin ve bu yüzden hiç kimseyi haki-katte dinlemiyor ve konuşurmuyor.

Oysa 'hayat bir saadettir, diyor Doktor Nusret Hulki hastalarından Vasfiye Hanım'a, ona bıçak çekmek cinayettir.' İstanbul otomobillerle tanışıyor. Kilyos sahilleri giriyor hayatımıza, Sarıyer